

سخن‌مدیرتالیف

به نام آنکه هستی نام از او یافت ...

اندیشه در آفرینش هستی و نگاه به زندگی موجودات کوچک و بزرگ برای انسان درس‌های بزرگی به همراه دارد، باید تلاش کنیم با یادآوری این نعمت‌ها مسیر اندیشیدن، راه و روش درست زندگی کردن و سعادت‌مند شدن و استفاده درست از موهبت‌های الهی را بیاموزیم. خیلی مهم است که همیشه رویکردی مثبت به زندگی داشته باشیم، موانعی در زندگی وجود دارد که برای عبور از این موانع نباید دست از تلاش برداریم و نا امید شویم بلکه باید به دنبال راه‌های جایگزین برای رسیدن به اهدافمان باشیم.

یادگیری حل مسئله از مهم‌ترین موضوعاتی است که نظام آموزشی در کتاب‌های درسی جدید توجه ویژه‌ای به آن داشته است. اما چرا حل مسئله مهم است؟ وقتی صحبت از حل مسئله می‌کنیم لزوماً قرار نیست دربارهٔ ریاضیات صحبت کنیم، ما در زندگی روزانه خود با مسائل متفاوتی مواجه می‌شویم که باید یاد بگیریم چگونه با آن‌ها برخورد کنیم و از همه مهم‌تر بیاموزیم با تکیه بر تحلیل‌های همه‌جانبه از عهده حل آن‌ها برآییم. این هدفی است که ما برای آن برنامه داریم و قصدمان این است که با تألیف کتاب‌هایی مبتنی بر محتوای کتاب‌های درسی جدید در کنار شما باشیم. کتاب‌های جدید انتشارات گاج تحت عنوان آموزش ساده یا به اختصار **آس** قرار است از درجهٔ تازه‌تری به رشد و ارتقای سطح علمی و همچنین فهم عمیق مفاهیم مختلف به شما کمک کند.

هدف ما در کتاب‌های آس تنها این نیست که به صورت کلیشه‌ای سؤال‌ها و مثال‌هایی را در صفحه‌های مختلف همراه نکته‌های فراوان جا دهیم و در واقع با این کار به مباران ذهن شما بپردازیم. آس می‌خواهد علم را به زبان ساده‌تر و صمیمی‌تری به نسلی که آینده برای آن‌هاست انتقال دهد. کسب مهارت‌های لازم برای حل مسئله از دیگر اولویت‌های مهم کتاب آس است که برای تحقق این هدف در بخش‌های مختلف آموزشی، سؤال‌ها و تست‌هایی از ساده به دشوار برای شما دانش‌آموزان عزیز فراهم شده است. برای خواندن آس این احساس را در خودتان به وجود بیاورید که قصد خواندن یک کتاب داستان را دارید، سطر به سطر را با حوصله بخوانید و از آن لذت ببرید. تمام تلاش خود را برای ارائه کتابی متفاوت و بی‌نقص به کار برده‌ایم اما علاقمند هستیم که شما نیز در این شیوه آموزشی با ما مشارکت داشته باشید، بنابراین ما را از نظرات و ایده‌هایتان بی‌نصیب نگذارید. منتظر انتقادات و پیشنهادات و راه‌حل‌های خلاقانه شما هستیم.

علیرضا مزرعتی

@mazraati

مقدمه مؤلفان

◆◆◆ سخن اول

تاریخ به ما می آموزد که از گذشته چه درسی برای آینده بگیریم؛ علم تاریخ، صرفاً بررسی و واکاوی رویدادهای گذشته و احوال گذشتگان نیست. در گذر فراز و فرود رویدادهای تاریخی، اندیشه و دانش انسان راه تکامل را می پیماید و انسان می کوشد با بنانهادن تمدنی واقعی، مسیر راستی و درستی را بیابد. کتاب تاریخ دهم، حجم انبوهی از مطالب با موضوعات مختلف را در خود گنجانده است. کوشیدیم با تدوین یک محتوای منسجم آموزشی، فرایند آموزش را ساده،

دلنشین و یادگیری را پایدار سازیم. کوشیده ایم با اصلاح روش های پیشین آموزش و ارائه ی تغییرات و نوآوری های مطلوب بر مبنای رفع نیازمندی های دانش آموزان، ضمن تکمیل الگوی های آموزشی مصوب آموزش و پرورش، به تقویت و غنای علمی دانسته های دانش آموزان و پرورش روحیه ی پژوهش محوری آنها کمک کنیم. در ساختار کتاب تلاش کردیم با روح دادن به مطالب با استفاده از نمودارها، تصاویر و خلاصه گویی مطالب، مسیر مطالعه و یادگیری دانش آموزان را هموارتر کنیم.

کتاب درسی شامل ۴ فصل است.

فصل اول: تاریخ شناسی

این فصل شامل دو درس است. درس اول به بررسی منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی می پردازد. در درس دوم نیز روش های پژوهش در تاریخ (بررسی و سنجش اعتبار شواهد و مدارک) بررسی شده است.

فصل دوم: ظهور اسلام، حرکتی تازه در تاریخ بشر

در این فصل پنج درس گنجانده شده است. درس سوم به پیدایش دین اسلام در مکه پرداخته است. درس چهارم درباره علل هجرت پیامبر و پیروانش از مکه به مدینه و سکونت آن ها مطالبی گفته است. جانشینی رسول خدا و شکل گیری خلافت، ماجرای فتح شام و مصر و پیامدهای فتوحات مسلمانان نیز مطالبی است که درس پنجم به آن اختصاص داده شده است. درس ششم درباره پیدایش، وضعیت و سقوط حکومت امویان است. درس هفتم هم به بررسی جهان اسلام در عصر خلافت عباسی می پردازد.

فصل سوم: ایران از ورود اسلام تا پایان صفویه

این فصل، شامل هفت درس یعنی از درس هشتم تا چهاردهم است.

زمینه های ظهور تمدن ایرانی - اسلامی در درس هشتم بیان شده است.

در درس نهم برخی از جنبه های مهم سیاسی، علمی و فرهنگی و اقتصادی تمدن ایرانی - اسلامی بررسی و تحلیل می شوند. اوضاع ایران در زمان سه سلسله غزنوی، سلجوقی و خوارزمشاهی در درس دهم مطرح خواهد شد.

از آنجا که هجوم مغولان به ایران آغازگر دوران جدیدی در تاریخ ایران و جهان اسلام بود، با پیامدهای این حمله در درس یازدهم آشنا خواهید شد.

درباره حیات فکری - فرهنگی ایران و همچنین علل و نتایج مهم ترین تحولات و دستاوردهای فکری - فرهنگی جامعه ایرانی در عصر مغول و تیموری در درس دوازدهم آشنا خواهید شد.

درس سیزدهم تحولات سیاسی و اقتصادی ایران در دوره صفوی را بیان می کند.

عصر صفوی یکی از درخشان ترین دوره های فرهنگ و هنر ایران به شمار می رود. برجسته ترین دستاوردهای این عصر را در درس چهاردهم می خوانید.

فصل چهارم: اروپا در قرون وسطا و عصر جدید

این فصل دارای دو درس است که به وضعیت اروپا در عصر جدید می‌پردازد. در قرون وسطا رویدادها و تحولات متعددی در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی به وقوع پیوست که با علل و نتایج این رویدادها در درس پانزدهم آشنا می‌شوید. رنسانس و عصر جدید نیز در درس شانزدهم بررسی و تحلیل می‌شوند.

بازمبندی درس تاریخ (۲)

شماره درس	نوبت اول	نوبت دوم / خرداد و شهریور
۱	۱ - ۳	۰ - ۳
۲	۱ - ۲	۰ - ۳
۳	۱ - ۳	۰ - ۳
۴	۱ - ۳	۰ - ۳
۵	۱ - ۳	۰ - ۳
۶	۱ - ۳	۰ - ۳
۷	۱ - ۳	۰ - ۳
۸	۱ - ۳	۰ - ۳
۹	۱ - ۳	۱ - ۳
۱۰	۱ - ۳	۱ - ۳
۱۱	۱ - ۲	۱ - ۲
۱۲	۱ - ۲	۱ - ۲
۱۳	۱ - ۳	۱ - ۳
۱۴	۱ - ۳	۱ - ۳
۱۵	۱ - ۳	۱ - ۳
۱۶	۱ - ۳	۱ - ۳
جمع	۲۰	۲۰

ویژگی‌های بارز کتاب

کتاب پیش رو بر مبنای کتاب تاریخ (۲) تألیف شده و شامل ۴ بخش اصلی است. درسنامه‌ها، کافه سؤال، گزینه چند و آزمون‌ها.

درسنامه‌ها

در این بخش سعی شده تا با ارائه مطالب درسی با زبانی ساده و همپای با تصاویر دلچسب و با استفاده از نمودارها و جداول، ضمن برآوردن اهداف برنامه‌های آموزشی به تقویت و ارتقای سواد علمی و کیفیت یاددهی - یادگیری دانش‌آموزان کمک کنیم.

کافه سؤال

در پایان هر درس، ۴ تیپ سؤال مفصل به همراه پاسخ‌نامه تشریحی آورده شده است. این پرسش‌ها شامل جای خالی، درستی یا نادرستی، وصل کنید و سؤالات تشریحی است که با خواندن آن‌ها (خصوصاً سؤالات تشریحی) به نوعی خط به خط کتاب درسی مرور می‌شود. در این کتاب سعی شده تا از همه درس سؤال طرح شود تا دیگر دانش‌آموزان نگران امتحانات کتبی یا شفاهی کلاسی و امتحانات پایان ترم خود نباشند.

گزینه چند؟

در پایان هر درس بعد از کافه سؤال تست‌های تألیفی گذاشته شده تا دانش‌آموزان ضمن خودارزیابی، خود را برای کنکور نیز آماده کنند. لازم به ذکر است، این تست‌ها در آزمون‌های کلاسی طول سال نیز می‌تواند کمک‌کننده باشد.

آزمون‌ها

بعد از درس ۸، آزمون نیم‌سال اول و بعد از درس ۱۶ هم آزمون نیم‌سال دوم مشابه امتحانات پایان ترم طراحی شده است.

ضمیمه

آزمون جامع تستی با پاسخ تشریحی نیز به عنوان یک ضمیمه کاربردی در انتهای کتاب ارائه شده است. این آزمون از کل کتاب درسی طرح شده به امید اینکه بتواند در کنکور کمک حال دانش‌آموزان باشد.

مخاطب خاص

وقتی یک کتاب خیلی خاص است که مخاطب آن هم خاص باشد. این کتاب را همه یازدهمی‌هایی که به دنبال یک منبع کمک‌درسی و آموزشی هستند می‌توانند بخوانند و به کمک آن مطالب درسی را بهتر بیاموزند. کنکوری‌ها هم با خواندن این کتاب بی‌نصیب نمی‌مانند؛ این کتاب پر از نکته‌ها و ریزه‌کاری‌های دست اول کنکور است.

هرگونه پیشنهاد و انتقاد و همچنین مشاوره درسی و سؤالات علمی خود را با مؤلفان این کتاب در میان بگذارید، برای این منظور می‌توانید همه روزه از ساعت ۱۶ تا ۱۸ با تلفن ثابت ۰۲۱-۶۴۳۴۴۳۶۰ تماس گرفته و یا با ارسال ایمیل به آدرس Acebook@gaj.ir با مؤلفین این کتاب ارتباط برقرار کنید.

ارتباط

CONTENTS

فهرست مطالب

تاس | تاریخ یازدهم

۴

۴۳
امت و حکومت
نبوی در مدینه

۲۱

روش پژوهش در تاریخ؛
بررسی و سنجش اعتبار
شواهد و مدارک

۱

۵۹

منابع پژوهش در
تاریخ اسلام و ایران
دوران اسلامی

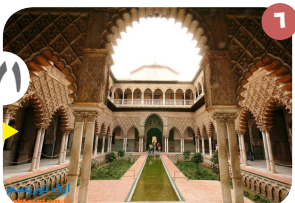

۳

۳۱

اسلام در مکه

تثبیت و گسترش
اسلام در دوران
خلفای نخستین

۶

۷۱

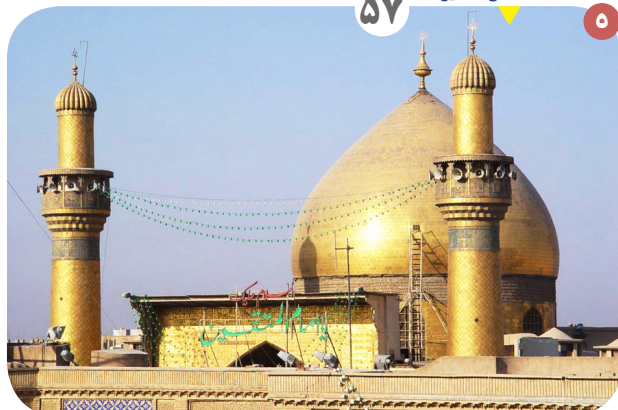
امویان بر
مسند قدرت

جهان اسلام در
عصر خلافت عباسی

۷

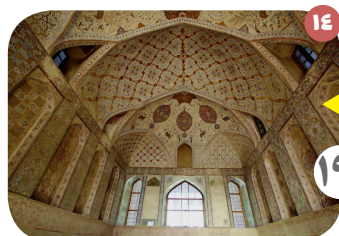
۸۵

۵

۵۷

حکومت، جامعه و اقتصاد
در عصر مغول - تیموری

۱۴

فرهنگ و
تمدن
در عصر
صفوی

۱۹۳

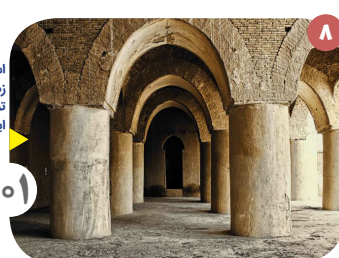

۱۴۹

۱۱

اسلام در ایران؛
زمینه‌های ظهور
تمدن
ایرانی - اسلامی

۱۰۱

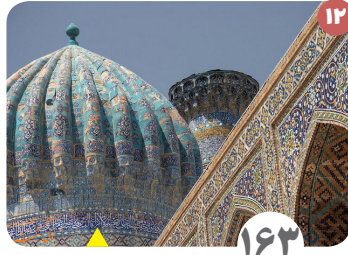
۸

۱۶

قرون وسطا

۲۰۵

۱۲

۱۶۲

فرهنگ و هنر در عصر مغول - تیموری

۹

بیت سنان

ظهور و گسترش
تمدن
ایرانی - اسلامی

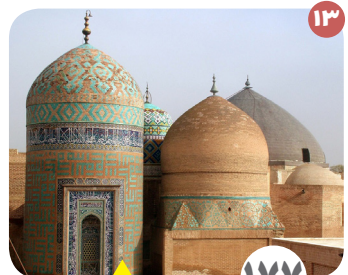
۱۱۵

۱۷

رنسانس و
عصر جدید

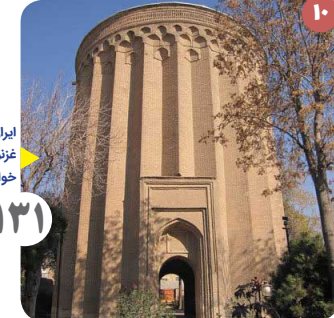
۲۲۱

۱۳

۱۷۷

تحولات سیاسی و اقتصادی
ایران در دوره صفوی

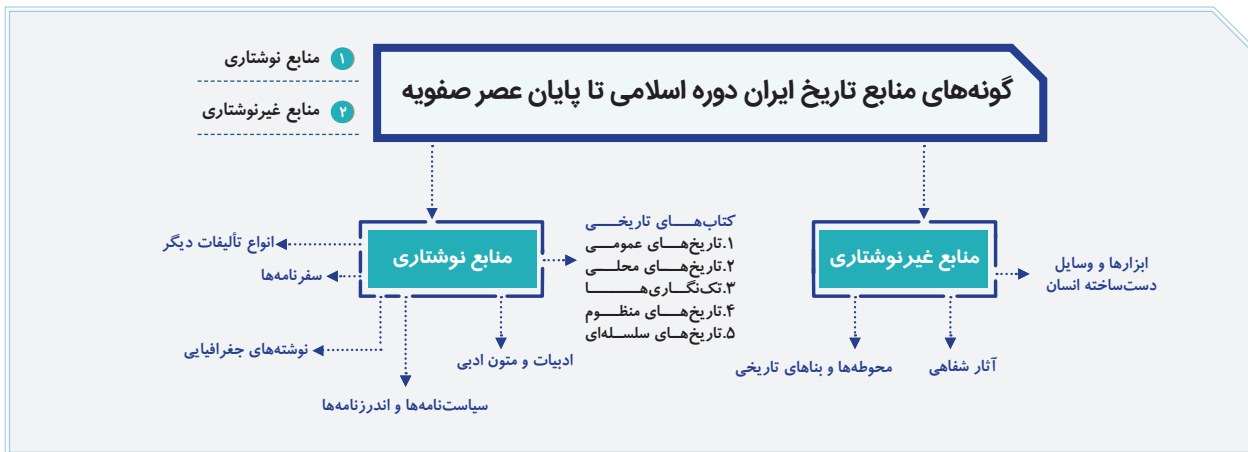

۱۰

ایران در دوران
غزنوی، سلجوقی،
خوارزمشاهی

۱۳۱

مورخان برای فهم زندگی اجتماعی در گذشته از منابع مختلفی استفاده می کنند.

منابع غیرنوشتاری

بناها و محوطه‌های تاریخی

آثار برجای مانده از انسان‌ها و جوامع گذشته مهم‌ترین شواهدی هستند که ما را با چگونگی اوضاع فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی گذشتگان آشنا می‌سازد. آثار مورخان، به فهم عمیق‌تر و بازسازی دقیق‌تر گذشته کمک می‌کنند.

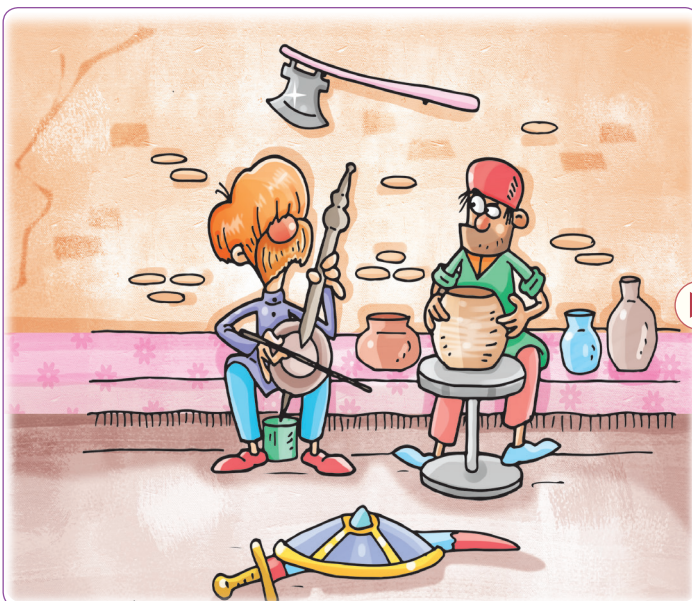
نکته: مکان‌های تاریخی به‌عنوان بستر وقوع یک رویداد تاریخی به‌شمار می‌روند.

انواع مکان‌ها، بناها، آثار ساختمانی و معماری تاریخی

- ۱ شهرها و روستاهای قدیمی
- ۲ کاخ‌ها، کاروان‌سراها، قلعه‌ها و برج‌ها
- ۳ مقبره‌ها و زیارتگاه‌ها
- ۴ بنادر و اسکله‌ها
- ۵ مساجد، معابد، کلیساها و خانقاه‌ها
- ۶ پل‌ها و جاده‌ها

دست‌ساخته‌های انسانی

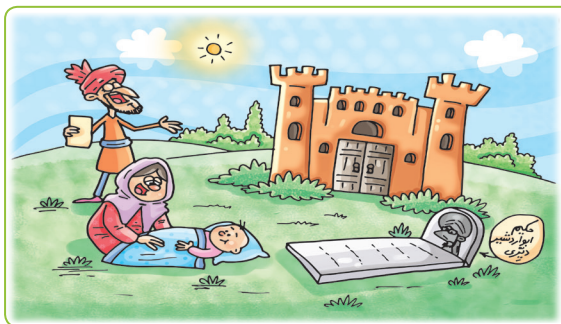
دست‌ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته، گواه روشنی بر نوع فرهنگ و طرز تفکر و چگونگی عقاید و آداب و رسوم پیشینیان ما هستند و اطلاعات بسیار مفیدی برای بازآفرینی گذشته در اختیار مورخان می‌گذارند.

انواع دست‌ساخته‌های انسانی بازمانده از گذشته

- ابزارهای کشاورزی
- جنگ افزارها
- انواع پوشاک و جواهرات
- ظروف و وسایل خانگی
- وسایل حمل و نقل
- اشیاء هنری

آثار شفاهی

مطالعهٔ افسانه‌ها و اساطیر اقوام در دوره‌های مختلف کمک زیادی به شناخت فرهنگ، آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی در دوران‌های مختلف می‌کند.

- انواع داستان‌های تاریخی و قهرمانی
  - گونه‌های مختلف مثل‌ها و لطیفه‌ها
  - انواع شعرها و لالایی‌ها
  - تصنیف‌ها، ترانه‌ها
- انواع آثار شفاهی:

مراجع و منابع نوشتاری

کتاب‌های تاریخی

از جمله مهم‌ترین منابع مطالعه و پژوهش در گذشته کتاب‌های تاریخی هستند که در دوره‌های مختلف نوشته شده و تنوع زیادی دارند.

تاریخ‌های عمومی

مؤلفان این دسته از آثار تاریخ جهان را از آفرینش عالم شروع کرده و پس از شرح زندگی حضرت آدم و دیگر پیامبران، تاریخ اساطیری ایران را از کیومرث تا پایان دورهٔ ساسانیان ادامه داده و سپس رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی را تا زمان حیات خود ثبت می‌کردند.

نکته: تاریخ‌نگاری عمومی از قرن سوم هجری قمری آغاز شد و تا اواخر عصر قاجار ادامه یافت.

مشهورترین تاریخ‌های عمومی

جامع التواریخ
- نوشتهٔ رشیدالدین فضل‌الله همدانی
- عهد ایلخانی

روضه الصفا في سيرة الانبياء والملوك والخلفاء
- نوشتهٔ محمدبن خاوند شاه (معروف به میرخواند)
- تاریخ عمومی به زبان فارسی

تاریخ طبری
- نوشتهٔ محمدبن جریر طبری
- مهم‌ترین و مشهورترین تاریخ عمومی

تاریخ بلعمی
- نوشتهٔ ابوعلی بلعمی
- ترجمه و خلاصه شدهٔ تاریخ طبری
- کهن‌ترین تاریخ عمومی به زبان فارسی

تاریخ‌های محلی

از مهم‌ترین گونه‌های تاریخ‌نگاری و یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و جغرافیایی شهرها و مناطق ایران هستند.

نکته: انگیزهٔ اصلی نویسندگان کتاب‌های تاریخ محلی، ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی، بیان ویژگی‌های جغرافیایی و نگارش زندگی‌نامهٔ مفاخر و مشاهیر محلی بوده است.

معروفترین آثار تاریخ محلی

تاریخ سیستان	تاریخ رویان	فارسنامه
مؤلف: نامشخص	مؤلف: اولیاء الله آملی	مؤلف: ابن بلخی
موضوع: تاریخ سیستان از قدیم تا سال ۷۲۵ ق	موضوع: تاریخ سرزمین رویان از قدیمی‌ترین ایام تا سال ۷۶۴ ق	موضوع: تاریخ و جغرافیای فارس

تاریخ‌های سلسله‌ای

◆ فرمانروایان بزرگ و کوچک به منظور ثبت رویدادهای دوران خود، معمولاً افراد ادیب و دانشمند را مسئول تدوین این رویدادها می‌کردند.

نکته: بعدها تاریخ‌نویسی سلسله‌ای با تاریخ‌نویسی محلی پیوستگی یافت.

معروفترین تاریخ‌های سلسله‌ای

التاجی فی اخبار الدولة الدلیمیه	تاریخ بیهقی	عالم آرای عباسی
مؤلف: ابواسحاق صابی	مؤلف: ابوالفضل بیهقی	مؤلف: اسکندریبک ترکمان
موضوع: تاریخ آل‌بویه	موضوع: تاریخ غزنویان	موضوع: تاریخ صفویان

تکننگاری‌ها

◆ مؤلفان این‌گونه آثار عموماً به دستور فرمانروا تاریخ زندگی او را به صورت متمرکز و ویژه توصیف و ثبت می‌کردند.

نکته: تکننگاری از دوره تیموریان به بعد مرسوم شد.

مشهورترین تکننگاری‌ها

عجائب المقدور فی نوائب تیمور (زندگی شگفت‌آور تیمور)	فتوحات شاه‌ی
اثر: ابن عربشاه	اثر: امینی هروی
موضوع: زندگی تیمور گورکانی	موضوع: زندگی شاه اسماعیل صفوی

تاریخ‌های منظوم

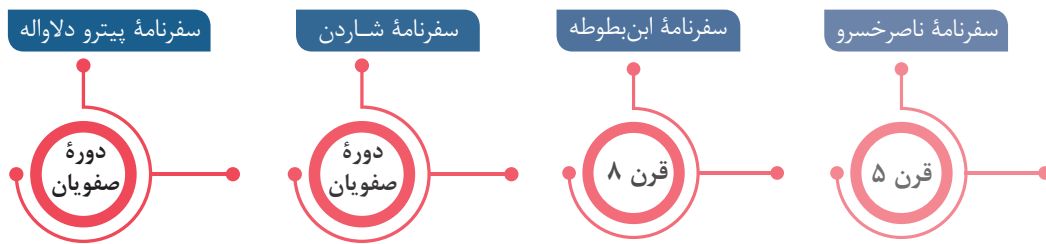
◆ سرایندگان این آثار رویدادهای تاریخی را به نظم می‌کشیدند. این شکل از تاریخ‌نویسی از دوره مغولان رواج و رونق یافت.

تاریخ‌های منظوم

ظفرنامه	شاه اسماعیل‌نامه	شاهنامه فردوسی
اثر: حمدالله مستوفی	اثر: قاسمی حسینی گنابادی	اثر: حکیم ابولقاسم فردوسی
	موضوع: فتوحات شاه اسماعیل اول صفوی	

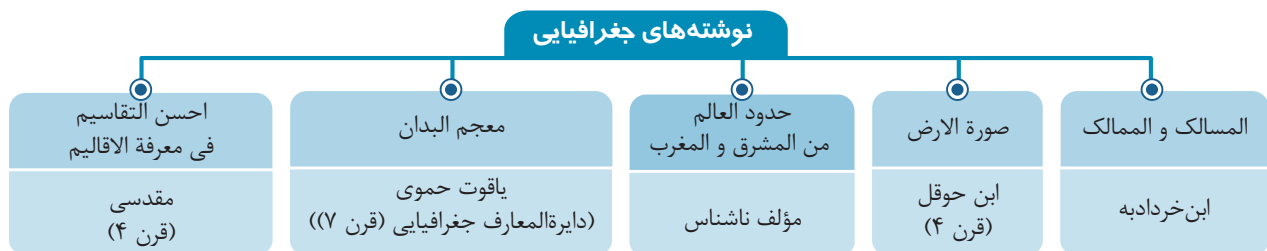
سفرنامه‌ها

اطلاعاتی از زندگانی اجتماعی مردم ارائه می‌دهند که در کمتر منبع دیگری دیده می‌شوند. سفرنامه‌ها حاوی اطلاعات با ارزشی از تاریخ اجتماعی، فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌ها ارائه می‌دهند.

نوشته‌های جغرافیایی

بررسی و مطالعه محیط جغرافیایی رویدادها، در پژوهش‌های تاریخی اهمیت زیادی دارد. نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات مفیدی در مورد **آداب و رسوم، نوع معیشت، آب و هوا، راه‌ها، کالاها، رودها، بنادر، مرزها** و حتی **ادیان و اعتقادات، نژاد و زبان** ارائه می‌دهند.

نکته: «المسالك و الممالك» عنوان مشترکی برای نوشته‌های جغرافیایی است که نویسندگان زیادی از این عنوان برای تألیفات خود استفاده کرده‌اند.

ادبیات و متون ادبی

متون ادبی گونه مهمی از منابع تاریخی محسوب می‌شوند، زیرا رویدادهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، عقاید دینی و فلسفی هر عصر در شعر شاعران و نوشته‌های ادبی نویسندگان آن دوره منعکس شده است.

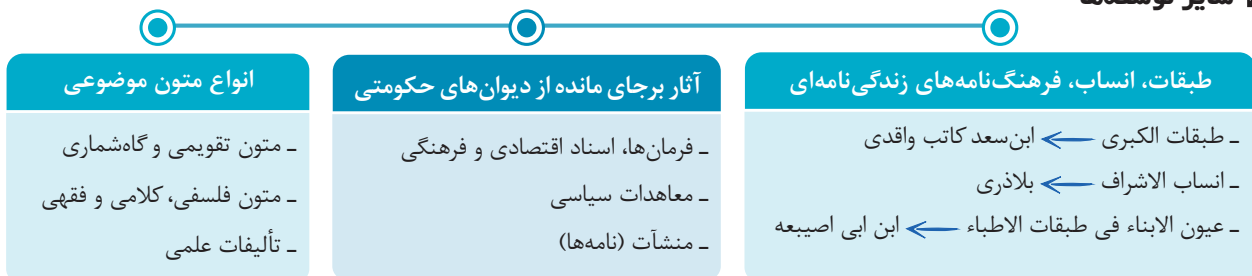
انوری شاعر عصر سلجوقی، در قصیده نامه اهل خراسان، **سعدی**، در بوستان و گلستان و **حافظ**، در دیوان خود به خوبی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی زمان خود را نقد کرده‌اند.

سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها

سیاست‌نامه‌ها: حاوی موضوعاتی درباره شیوه کشورداری و مناسبات حکومت و مردم هستند و درباره چگونگی اداره کشور و تشکیلات اداری اطلاعات مفیدی ارائه می‌دهند. **مانند** سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک توسی (وزیر دوره سلجوقی)

اندرزنامه‌ها: بیشتر به اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی مردم می‌پردازند **مانند** «قابوس‌نامه» اثر عنصرالمعالی (قرن پنجم هجری)

سایر نوشته‌ها

نکته: نوشته‌های روی سکه‌ها نیز اطلاعات مفیدی درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی، مذهبی و ... سلسله‌های حکومتی و نام پادشاهان ارائه می‌دهند.

کافه سؤال

سؤالات تشریحی

۱۸. ماجرای سقیفه چه بود؟

۱۹. مرتدان چه کسانی بودند و کدام یک از خلفای نخستین به مقابله با آنان پرداخت؟

۲۰. خلیفه دوم که بود و مهم ترین رویداد دوران او کدام است؟

۲۱. نتیجه گفت‌وگوهای شورای ۶ نفره‌ای که عمر برای تعیین خلیفه، تعیین کرده بود، چه شد؟

۲۲. سرانجام خلیفه سوم چه شد؟

۲۳. چرا طلحه و زبیر بیعت خود را با حضرت علی (ع) شکستند؟

۲۴. پیامدهای سیاست‌های حکومتی عثمان چه بود؟

۲۵. نتیجه اختلاف‌های سیاسی و مخالفت‌های گروه‌های جاه‌طلب با سیاست‌های علی (ع) چه بود؟

۲۶. علت سرکشی و شورش معاویه علیه علی (ع) چه بود و او در کدام جنگ مقابل علی (ع) ایستاد؟

۲۷. وضعیت اقتصادی مسلمانان را در دوران خلافت عمر و عثمان با هم مقایسه کنید.

۲۸. جنگ‌هایی را که در زمان علی (ع) بر جامعه اسلامی تحمیل شد، نام ببرید.

۲۹. شیوه توزیع بیت‌المال در زمان حضرت علی (ع) چگونه بود؟

۳۰. سرزمین‌های فتح شده توسط اعراب مسلمانان (در دوره خلفای نخستین) را نام ببرید.

۳۱. سرزمین شام چگونه سرزمینی بود؟

۳۲. چه عواملی پایه‌های حکومت امپراتوری روم را در شام سست کرده بود؟

۳۳. در پیمان‌های صلح اعراب مسلمان با مردم مناطق مختلف شام، مسلمانان چه تعهدی داشتند؟

تفکر جبرگرایی

تفکر جبرگرایی یعنی تمام آن چه برای انسان رخ می دهد تقدیر الهی است و از آن راه گریزی نیست.

فرمانروایان اموی برای اینکه مردم، حکومت آن ها را بپذیرند به ترویج جبرگرایی پرداختند.

امویان با این کار قصد داشتند که به مردم القا کنند که این حکومت خواست خدا بوده و در مقابل آن نباید ایستاد.

خلیفه‌های متفاوت

عمر بن عبدالعزیز، هشتمین خلیفه اموی بود که شیوه‌ای متفاوت از سایر خلفا در پیش گرفت.

اقدامات عمر بن عبدالعزیز اموی

توقف فتوحات

بازپس دادن فدک به اهل بیت

عمل به کتاب خدا و سنت پیامبر

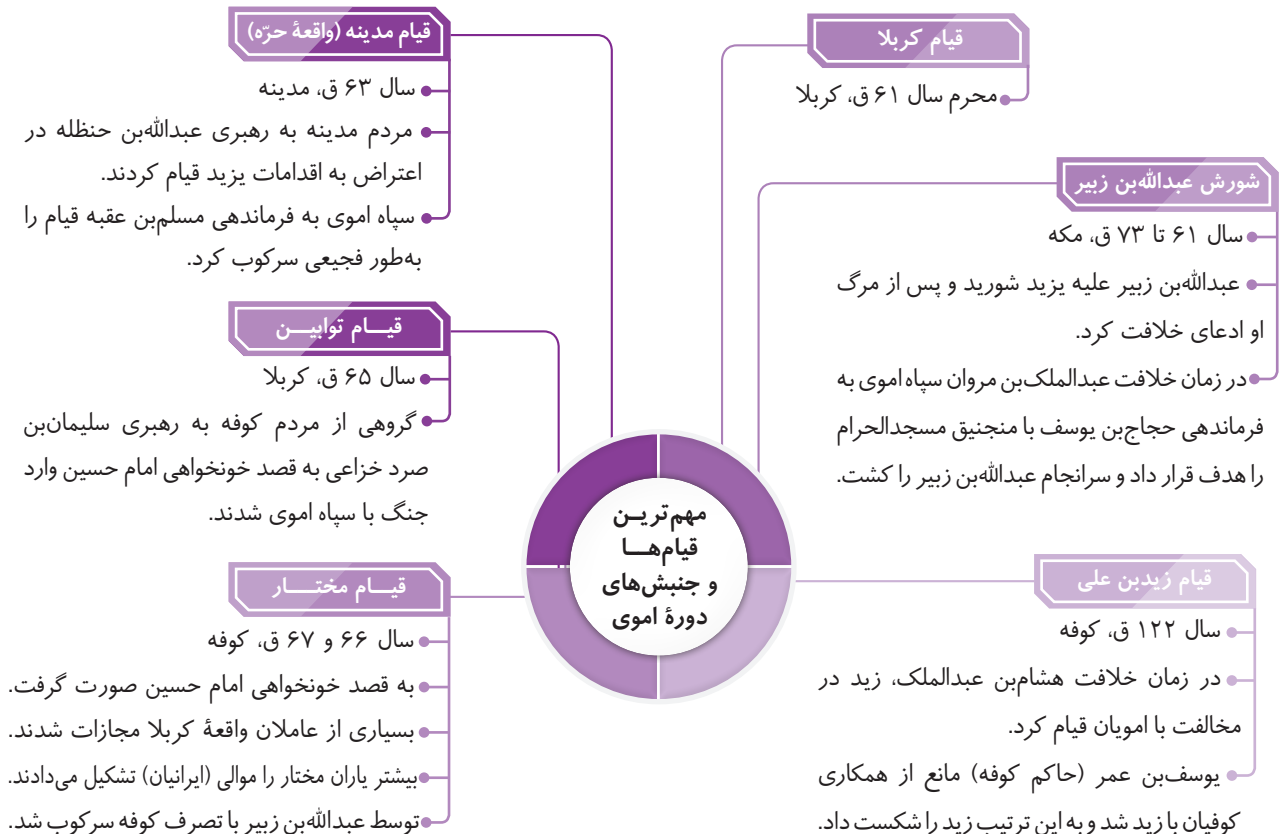
منع کردن دشنام به امام علی (ع)

جزیه نگرفتن از نو مسلمانان

قیام‌ها و جنبش‌های دوره اموی

مهم‌ترین گروه‌های مخالف حکومت اموی:

- علویان (شیعیان و پیروان علی (ع))، ۲ موالی (مسلمانان غیر عرب)، ۳ خوارج

◆ پیامد قیام‌های ضد اموی:

- ۱ آشکار کردن ماهیت واقعی خلافت بنی‌امیه
- ۲ فراهم آمدن زمینه انحطاط و سقوط بنی‌امیه

🔗 امامان شیعه در عصر اموی

– دوران ایشان، سخت‌ترین دوران برای اهل بیت و شیعیان بود. – با زنده نگه‌داشتن حادثه کربلا، برای جلوگیری از نابودی شیعیان مانع ورود پیروان مکتب اهل بیت به درگیری‌های بی‌حاصل شد. – نقش مهمی در عرضه دین اسلام در مدینه داشتند. – کتاب‌های رساله حقوق و صحیفه سجادیه از آثار ایشان است.	امام سجاد
– عمده تلاش خود را معطوف به مبارزه با جریان‌های فکری منحرف کردند. – آن‌ها نهضت علمی وسیعی را در زمان خود با تربیت شاگردان در فقه، حدیث و تفسیر بر پا کردند.	امام جعفر صادق و امام محمد باقر

🔗 قیام عباسیان و سقوط امویان

- عباسیان:
- منسوب به عباس بن عبدالمطلب (عموی پیامبر) بودند.
  - در اوایل قرن دوم هجری شبکه منظمی از داعیان (مبلغان) را به وجود آوردند.
  - کانون فعالیت خود را در مناطق دور از مرکز خلافت (خصوصاً خراسان) قرار داده بودند.

اقدامات زیرکانه داعیان عباسی

- اول، معایب بنی‌امیه را بیان می‌کردند.
- سپس، ظلم و ستمی که به اهل بیت شده بود را بیان می‌کردند.
- سرانجام، مردم را با زیرکی به حکومت آل محمد و شیعیان دعوت می‌کردند.

نکته: پس از مرگ هشام بن عبدالملک و تشدید اختلافات در خاندان بنی‌امیه، فعالیت تبلیغاتی عباسیان افزایش یافت.

🔗 قیام ابومسلم خراسانی

◆ ابومسلم خراسانی با جنبش سپاه جامگان علیه بنی‌امیه قیام کرد.

- بقایای سپاه اموی و مروان بن محمد (آخرین خلیفه اموی) را از میان برداشت.
- سپاهی از مسلمانان ایرانی و اعراب ساکن خراسان تشکیل داد.
- پرچم‌های سپاه را که نشانه‌عباسیان بود، برافراشت.
- خراسان را فتح کرد.
- در کوفه، ابوالعباس سفاح را به خلافت نشانید.

اقدامات ابومسلم خراسانی

۲۶

همراه سپاهی به فرماندهی قیس بن سعد بن عبادہ انصاری از کوفه خارج شد و در جایی به نام ساباط اردو زدند.

۲۷

دسیسه‌های معاویه برای خریدن یا جدا کردن فرماندهان و بزرگان سپاه کوفه از امام حسن موجب آشفتگی در سپاه ایشان شد.

۲۸

امام برای جلوگیری از ریختن خون مسلمانان و به سه شرط خلافت را به معاویه واگذار کرد:

۱) معاویه بر اساس کتاب خدا و سنت خلفای پیشین عمل کند.

۲) معاویه برای خود جانشینی تعیین نکند.

۳) معاویه در آشکار و نهان به بدخواهی علیه علی و حسن نپردازد.

۲۹

در عصر اموی، مسلمانان اسپانیا (اندلس) را فتح کردند. آن‌ها همچنین مناطقی از جنوب فرانسه را نیز تسخیر کردند اما در جنگ با مسیحیان شکست خورده و عقب نشستند. مسلمانان همچنین چندین بار قسطنطنیه پایتخت امپراتوری روم شرقی را محاصره کردند.

۳۰

تأسیس نیروی دریایی و توسعه فتوحات در دریا

۳۱

فتح جزایر دریای مدیترانه و پایان دادن به حاکمیت مطلق رومیان بر آب‌های مدیترانه

۳۲

۱) فاصله گرفتن حکومت از اصول و ارزش‌های انسانی و اخلاقی مورد تأکید پیامبر و قرآن

۲) تبدیل خلافت دینی به سلطنت

۳) بازگشت به فرهنگ و ارزش‌های عصر جاهلیت

۳۳

۱) استفاده از زور در کسب و حفظ قدرت (۲) موروثی شدن خلافت (۳) قومیت‌گرایی و تعصبات شدید قبیله‌ای (۴) تبعیض و نابرابری اقتصادی (۵) ترویج تفکر جبرگرایی

۳۴

شیوهٔ اخذ بیعت در این دوره توأم با تهدید و اجبار بود. ابتدا بزرگان خاندان اموی و سپس فرماندهان نظامی و امیران ولایات بیعت می‌کردند. پس از آن، والی هر منطقه از افراد صاحب نفوذ و مردمان تحت حکومت خود بیعت می‌گرفت و مخالفان را به جان و مال تهدید می‌کرد.

۳۵

برخی از خلفای اموی، همزمان برای دو پسر خود به عنوان ولیعهد بیعت می‌گرفتند. این اقدام موجب ایجاد دودستگی و زمینه‌ساز اختلاف و رقابتی شد که از درون خلافت امویان را ضعیف کرد.

درس ۶ پاسخ‌نامه تشریحی کافه سؤال

جاهای خالی

۱	جمل	۷	موالی
۲	شامیان	۸	جبرگرایی
۳	معاویه	۹	علویان
۴	سفیانی - مروانی	۱۰	سجاد (ع)
۵	معاویه	۱۱	آل محمد
۶	جزایر دریای مدیترانه	۱۲	علم و اندیشه

درستی یا نادرستی

۱۳	نادرست	۱۸	نادرست
۱۴	نادرست	۱۹	درست
۱۵	درست	۲۰	درست
۱۶	نادرست	۲۱	درست
۱۷	درست		

وصل کنید.

- نسب عباسیان ← عباس بن عبدالمطلب
از ویژگی‌های دوران خلافت امویان ← موروثی شدن خلافت
فرمانده سپاه امام حسن ← قیس بن سعد بن عبادہ
شاهکار معماری جهان اسلام در اندلس ← مسجد جامع قرطبه
اولین خلیفهٔ عباسی ← ابوالعباس سفاح
نخستین خلیفه‌ای که به زور قدرت یافت ← معاویه
رهبر سیاسی نظامی قریش در زمان پیامبر ← ابوسفیان

سؤالات تشریحی

۲۲

تجارت و ادارهٔ برخی از مناصب کعبه

۲۳

معاویه در زمان عمر به حکومت شام منسوب شد و تا زمان خلافت امام علی (ع) در این مقام باقی ماند. حکومت طولانی وی بر شام، این منطقه را به پایگاهی مناسب برای قدرت‌طلبی و ثروت‌اندوزی بنی‌امیه تبدیل کرد.

۲۴

به معاویه در شام پیوستند و با تمام قوا از او در جنگ صفین پشتیبانی کردند.

۲۵

- ۱) با فریبکاری و تبلیغات فراوان حمایت مردم شام را جلب کرد.
۲) پس از آن‌که امام علی (ع) او را از حکومت شام خلع کرد خود را خون‌خواه و وارث حقیقی عثمان معرفی نمود.
۳) با وعدهٔ حکومت شهرها و مناطق مختلف و بخشش از بیت‌المال عده‌ای از سیاستمداران زیرک و جاه‌طلب را به خدمت گرفت.
۴) در جنگ صفین در مقابل علی (ع) ایستاد.

۳۶

در زمان خلافت امویان، مسلمانان غیرعرب، «موالی» نامیده می‌شدند.

۳۷

(۱) موقعیت اجتماعی پایین تری نسبت به اعراب مسلمان داشتند.

(۲) از برخی حقوق سیاسی، اجتماعی، اقتصادی محروم بودند.

(۳) اجازه نداشتند منصب‌های سیاسی، نظامی و قضایی را بر عهده بگیرند.

۳۸

قیام مختار، قیام زید و شورش عبدالرحمان بن اشعث

۳۹

در زمان امویان، معاویه و طرفدارانش برای آن‌که مردم حکومت امویان را بپذیرند،

به ترویج تفکر جبرگرایی پرداختند. براساس این تفکر تمامی آن‌چه برای انسان‌ها

و جوامع رخ می‌دهد خواست و تقدیر الهی است و هیچ‌گیزی از آن نیست.

۴۰

عمر بن عبدالعزیز - (۱) توقف فتوحات (۲) جزیه نگرفتن از نومسلمانان (۳) برداشتن

سنت دشنام و اهانت‌گویی به حضرت علی (ع) (۴) بازگرداندن فدک به اهل بیت

۴۱

علویان - موالی - خوارج

۴۲

(۱) زنده نگه داشتن نام امام حسین (ع) (۲) بیان اهداف قیام کربلا (۳) جلوگیری از

ورود پیروان مکتب اهل بیت به درگیری‌های بی‌حاصل و کم‌فایده (۴) عرضه‌ی تعالیم

اسلامی در مدینه

یادداشت:

۴۳

امام محمد باقر و امام صادق نهضت علمی وسیعی را سامان دادند و شاگردان زیادی را در معارف دینی مانند فقه، حدیث و تفسیر تربیت کرده و حقیقت مذهب تشیع را تبیین کردند.

۴۴

(۱) نخست معاویب حکومت بنی‌امیه را برمی‌شمردند.

(۲) ظلم و ستمی را که امویان نسبت به اهل بیت پیامبر مرتکب شده بودند

بیان می‌کردند.

(۳) بدون اسم بردن از فرد خاصی، مردم را به حکومت آل محمد فرا

می‌خواندند.

۴۵

سپاهی متشکل از مسلمانان ایرانی و عرب ساکن خراسان بودند که ابومسلم

آن‌ها را گرد آورده بود.

۴۶

شهرهای بزرگ و آباد، روستاهایی سرسبز، وجود بازارها و کارگاه‌های صنعتی

متعدد، رونق بازرگانی داخلی و خارجی در مسیرهای زمینی و دریایی و ارتباط

تجاری گسترده با سرزمین‌های حوزه‌ی دریایی مدیترانه و مناطق دور و نزدیک

۴۷

تفسیر، حدیث، فقه، کلام، ادبیات، پزشکی، داروسازی، گیاه‌شناسی، ریاضیات،

نجوم و به‌خصوص فلسفه

۴۸

مسجد جامع قرطبه، کاخ الحمراء، غرناطه

◆ دانش و مهارت‌هایی که از تمدن ایران و سایر تمدن‌های باستانی به تمدن اسلامی انتقال یافته بود به پیشرفت **ریاضیات و نجوم** در دوران اسلامی منجر شد.

◆ بسیاری از ریاضی‌دانان و منجمان ایرانی به خدمت عباسیان درآمدند و در **رصدخانه بغداد** مشغول به کار شدند.

ابوریحان بیرونی

- از برجسته‌ترین دانشمندان عصر طلایی تمدن ایرانی-اسلامی
- ابداع‌کننده روش‌های جدید اندازه‌گیری طول و عرض جغرافیایی و فاصله شهرها
- تسلط بر زبان‌های عربی، فارسی، سانسکریت
- دارای مقام علمی والا در ریاضیات، نجوم، گاه‌شماری، هندسه، جغرافی

پزشکی و داروسازی

◆ نخستین آثار مستقل پزشکی عصر اسلام توسط **استادان مدرسه جندی‌شاپور** نوشته شد.

نکته: جرجیس بن جبرائیل، پزشک ایرانی و رئیس مدرسه جندی‌شاپور بود که آوازه او تا بغداد رفته بود.

پزشک، شیمی‌دان و فیلسوف ایرانی	محمد بن زکریای رازی
کاشف الکل و جوهر گوگرد	
بزرگ‌ترین پزشک اسلام و قرون وسطا	
مؤلف رساله آبله و سرخک (اثر ارزشمند پزشکی)	

توسعه دریانوردی و تجارت دریایی

◆ پس از سقوط ساسانیان بنادر سواحل خلیج فارس، دریای عمان و دریای سرخ پر رونق بودند.

◆ در نتیجه گسترش و یکپارچگی جغرافیای جهان اسلام، دریانوردی و تجارت دریایی توسعه چشمگیر یافت.

◆ تجارت دریایی خلیج فارس با هندوستان، چین، جنوب شرقی آسیا و شرق آفریقا سبب **نفوذ اسلام** به آن سرزمین‌ها شد.

نکته: در فاصله سده‌های سوم تا پنجم هجری، بندر سیراف به عنوان یکی از کانون‌های اصلی مبادلات اقتصادی منطقه‌ای و جهانی تثبیت شد.

گزینه چند!!!!

۱۱- کدام شخصیت در کوهستان‌های نواحی شرقی افغانستان کنونی زمینه ایجاد حکومتی محلی را فراهم آورد و او در

دربار کدام سلسله به مقام سپهسالاری رسید؟

- (۱) محمود غزنوی - آل بویه (۲) سبکتگین - سامانیان
(۳) الپتگین - سامانیان (۴) مسعود غزنوی - آل بویه

۱۲- محمود غزنوی در زمان ضعف کدام حکومت در شهر غزنه حکومتی مستقل تأسیس کرد؟

- (۱) ساسانیان (۲) سامانیان (۳) سلجوقیان (۴) خوارزمشاهیان

۱۳- در زمان حکومت محمود غزنوی، ری تحت مالکیت کدام حکومت بود و محمود پس از حمله به این شهر چه کرد؟

- (۱) آل بویه - این شهر را به عنوان مرکز حکومت خود برگزید. (۲) سامانیان - آن جا را به جرم شیعه بودن ویران کرد.
(۳) آل بویه - علمای شهر را به بهانه اسماعیلی بودن کشت. (۴) سامانیان - کتابخانه آن شهر را به بهانه وجود کتاب‌های فلسفی به آتش کشید.

۱۴- طغرل سلجوقی پس از شکست غزنویان کدام شهر را به عنوان مرکز حکومت برگزید؟

- (۱) نیشابور (۲) ماوراءالنهر (۳) خراسان (۴) مرو

۱۵- حکومت کدام بخش‌های قلمرو اسلامی از سوی خلیفه عباسی به طغرل سلجوقی بخشیده شد؟

- (۱) ایران و عراق (۲) ایران و ماوراءالنهر (۳) ایران و هند (۴) هند و عراق

۱۶- خلیفه عباسی به نام کدام حکمران سکه زد؟

- (۱) سلطان محمود غزنوی (۲) طغرل سلجوقی (۳) آلبارسلان سلجوقی (۴) سلطان محمد خوارزمشاه

۱۷- وسیع‌ترین قلمرو یک حکومت در ایران دوره اسلامی متعلق به چه کسانی بود؟

- (۱) خوارزمشاهیان (۲) غزنویان (۳) سلجوقیان (۴) سامانیان

۱۸- چه عاملی در قرون نخستین اسلامی موجب ورود ترکان به درون قلمرو اسلامی شد و آن‌ها در چه اموری مهارت داشتند؟

- (۱) لشکرکشی‌های مسلمانان به ماوراءالنهر و سرزمین‌های آن سوی سیحون - نظامی
(۲) مهاجرت گسترده آنان به نواحی شرقی ایران - جنگی
(۳) تلاش خلفای عباسی برای تغییر در شیوه اداره حکومت - وزارت
(۴) اقدامات توسعه‌طلبانه سلسله‌های ایرانی - تجارت

۱۹- جنگ دندانقان میان چه کسانی رخ داد و نتیجه چه شد؟

- (۱) طغرل سلجوقی و مسعود غزنوی - پایان سلطه غزنویان بر خراسان
(۲) اتسز خوارزمشاه و طغرل سوم سلجوقی - تأسیس حکومت خوارزمشاهیان
(۳) طغرل سوم سلجوقی و اتسز خوارزمشاه - انقراض حکومت سلجوقیان
(۴) مسعود غزنوی و طغرل سلجوقی - تأسیس حکومت غزنویان

۲۰- کدام گزینه در مورد نبرد ملازگرد نادرست است؟

- (۱) در زمان آلبارسلان سلجوقی روی داد. (۲) در این جنگ امپراتور روم شرقی کشته شد.
(۳) منجر به توسعه فتوحات سلجوقیان تا آسیای صغیر شد. (۴) موجب تغییر وضعیت سیاسی و فرهنگی آسیای صغیر شد.

۲۱- همه موارد زیر از جمله علل ضعف و زوال حکومت سلجوقیان پس از مرگ ملکشاه است؛ به جز .....

- (۱) مبارزات اسماعیلیان در ایران (۲) قدرت گرفتن اتابکان در نواحی زیرسلطه سلجوقیان
(۳) هجوم قراختائیان و غزها به ماوراءالنهر (۴) فشار مالیاتی مأموران حکومت به سکنه خراسان

۲۲- پیامد توسعه قلمرو سلجوقیان در آسیای صغیر چه بود؟

- (۱) کاهش تسلط خلفای عباسی بر قلمرو سلجوقی (۲) تغییر وضعیت سیاسی و فرهنگی آسیای صغیر
(۳) غافل ماندن فرمانروایان سلجوقی از نواحی شرقی قلمرو خود (۴) قدرت گرفتن اتابکان در نواحی زیر سلطه سلجوقیان

۲۳- کدام گزینه از اقدامات سلطان محمد خوارزمشاه نیست؟

- (۱) تسلط بر کرمان (۲) براندازی ملوک مازندران (۳) براندازی غوریان و قراختائیان (۴) شکست طغرل سوم سلجوقی

عوامل بروز جنگ‌های صلیبی

- هجوم و مهاجرت گسترده طوایف ژرمن به سرزمین‌های اروپای غربی موجب رکود و تعطیلی فعالیت‌های تجاری و کارگاهی شده بود.
- این سرزمین با افزایش جمعیت، بیکاری، فقر و کمبود مواد غذایی مواجه شده بود.
- پادشاهان و فئودال‌ها مردم را برای کاهش مشکلات اجتماعی خود برای شرکت در جنگ‌های مذهبی تشویق می‌کردند.
- گروهی از اروپاییان که به عنوان زائر به بیت‌المقدس رفت و آمد داشتند، آوازه ثروت، رفاه و رونق سرزمین‌های اسلامی را به گوش دیگران رسانیده بودند.

۱ مشکلات اقتصادی و اجتماعی سرزمین‌های اروپایی

۲ به خطر افتادن موجودیت امپراتوری بیزانس

- ◆ در پی پیروزی سلجوقیان بر امپراتوری روم شرقی در جنگ ملازگرد امپراتور روم شرقی از پاپ کمک خواست و پاپ اوربان دوم نیز مسیحیان را برای حمله به سرزمین‌های اسلامی فراخواند.

۳ موفقیت‌های نظامی در اندلس

- ◆ در قرن ۱۱ به دلیل ضعف و اختلافات داخلی حاکمان مسلمان اندلس، مسیحیان بخش‌هایی از اندلس را اشغال کردند. این پیروزی‌ها انگیزه مسیحیان را برای شرکت در نبرد علیه مسلمانان تشدید کرد.

روند جنگ‌های صلیبی

- ◆ چندین جنگ میان مسلمانان و صلیبیان روی داد که صلیبیان تنها در جنگ اول صلیبی پیروز شدند.

علت پیروزی مسیحیان در جنگ اول صلیبی و پیامد آن

علت	پیامد
غفلت حکومت سلجوقی	شهر بیت‌المقدس و چند شهر منطقه شام در سواحل شرقی مدیترانه را تصرف کردند. مسیحیان، ساکنان مسلمان و یهودی شهرهای تصرف شده را از دم تیغ گذراندند.
دشمنی میان خلافت‌های فاطمیان و عباسیان	

نکته: صلاح‌الدین ایوبی (سردار کرد مسلمان) بیت‌المقدس را از اشغال صلیبیان آزاد کرد.

پایان جنگ‌های صلیبی

- ◆ پس از آزادسازی بیت‌المقدس توسط صلاح‌الدین ایوبی، پادشاهان، فئودال‌ها و شوالیه‌های اروپایی به تشویق پاپ چندین جنگ دیگر علیه مسلمانان به راه انداختند اما توفیقی نصیب آنان نشد.
- ◆ جنگ‌های صلیبی با پیروزی مسلمانان و بیرون راندن صلیبیان از آخرین پایگاهشان در سواحل شام در سال ۱۲۹۱م به پایان رسید.

زمان پاسخگویی:		آزمون جامع نیم سال دوم	
ردیف	س	سؤالات	بازم
		۱۹- از جمله ویژگی‌های اجتماعی دوران فرمانروایی مغولان و تیموریان چه بود؟ ☐ (۱) کاهش رونق یاسا و سنت‌های مغولی ☐ (۲) دگرگونی نسبی در بافت قومی و جمعیتی ایران ☐ (۳) رکود و زوال شهر و شهرنشینی ☐ (۴) رشد قابل توجه تصوف و طریقت‌های صوفیانه ۲۰- در سده‌های نخستین قرون وسطا، پاپ چگونه مانع تسلط امپراتوری بیزانس بر کلیسای رم شد؟ ☐ (۱) از طریق ادعای حقوق سیاسی و قدرت دنیوی ☐ (۲) از طریق همکاری و اتحاد با اشراف اروپای غربی ☐ (۳) با استفاده از حربۀ تفتیش عقاید ☐ (۴) با واگذاری بخش‌هایی از املاک خود به اشراف درجه دوم	
د		به سؤالات زیر پاسخ دهید. ۲۱- سیاست‌نامه‌ها چه اطلاعاتی به دست می‌دهند؟ ۲۲- چه عاملی موجب بروز جنگ بدر میان مسلمانان و مشرکان مکه در سال دوم هجری شد؟ ۲۳- پیامد سیاست‌ها و شیوۀ کشورداری خلیفۀ سوم چه بود؟ ۲۴- چرا داعیان عباسی مردم را به حکومت «آل محمد» فرا می‌خواندند؟ ۲۵- چگونگی تأسیس خلافت فاطمیان را شرح دهید. ۲۶- پیامد جنبش‌های ایرانی در عصر خلافت عباسیان چه بود؟ ۲۷- چه عاملی موجب بروز اختلاف و کدورت میان یعقوب‌لیث صفاری و دستگاه خلافت شد؟ ۲۸- نظام اداری دورۀ خوارزمشاهیان چگونه بود؟ شرح دهید. ۲۹- غازان خان برای بهبود وضعیت کشاورزان چه کرد؟ ۳۰- طریقت صفویه توسط چه کسی و در کدام دوره تأسیس شد؟ ۳۱- شیخ بهایی که بود؟ ۳۲- منظور از «کومس» چه بود؟ ۳۳- چه عواملی موجب پیروزی صلیبیان در نخستین جنگ صلیبی شد؟ ۳۴- در فاصلۀ قرون ۱۴ تا ۱۷ م علت اعتراض شاهان و فرمانروایان اروپایی به کلیسا چه بود؟ ۳۵- در اواخر قرون وسطا چه عاملی انگیزه و اشتیاق اروپاییان را برای رسیدن به شرق دوچندان کرد؟	۵/۵ ۵/۵ ۵/۵ ۵/۵ ۱ ۱ ۵/۵ ۱ ۱ ۵/۵ ۵/۵ ۱ ۵/۵ ۵/۵ ۱ ۵/۵ ۵/۵